

3. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь / Девкин В. Д. – М. : Высшая школа, 1981.
4. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1985.
5. Golodov A. Grammatische Mehrdeutigkeit „gegen“ die differenziertere Bezeichnung des grammatischen Sachverhalts // Sprachspiegel – Lufingen (Schweiz), 2003. Н. 3. – S. 94–99.
6. Golodov A. Die Tendenz zum differenzierteren Ausdruck der grammatischen Sachverhalte in der deutschen Sprache im Vergleich zum Russischen als eine Interferenzursache // Moderne Sprachen – Salzburg (Osterreich), 2002. Н. 46/1. – S. 81–86.
7. Die Deutsche Sprache. Kleine Enzyklopadie in zwei Banden. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1969.
8. Klemperer. V. LTI. Notizbuch eines Philologen. – Stuttgart : Philipp Reclam jun. GmbH & Co, 2007.
9. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Folge 1. – Hamburg : Kiepenheuer @ Witsch, 2006.
10. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Folge 2. – Hamburg : Kiepenheuer @ Witsch, 2006.
11. Ulfkotte U. – So lügen Journalisten. Der Kampf um Quoten und Auflagen. – Gutersloh : Bertelsmann, 2000.

Источники иллюстративного материала

1. Еженедельный журнал «Der Spiegel» (ФРГ).
2. Ежедневная газета «Bild» (ФРГ).
3. Воскресный еженедельник «VamS – Bild am Sonntag» (ФРГ).

Голодов О. Г. Національно-культурна специфіка і тенденції розвитку німецького розмовного мовлення.

У статті відображено деякі тенденції у лексичі і граматиці розмовного варіанту сучасної німецької мови, які відображають певні риси національної ментальності. Результати такого дослідження можуть застосовуватись в лексикографії і практиці викладання німецької мови для майбутніх перекладачів і викладачів.

Ключові слова: німецька мова, розмовна мова.

Golodov A. G. National Specificity and Tendencies of German Spoken Language Development.

The article reveals some tendencies of the colloquial variant of up-to-date German vocabulary and grammar reflecting definite features of national mentality. The results of the survey may be applied to lexicography and training German for future interpreters and teachers.

Надійшла до редакції 21.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 81'276:42

Леся Ставицька

ДИСКУРС УКРАЇНСЬКОЇ МАРШРУТКИ

Статтю присвячено аналізу мовного урбаністичного простору міста. Йдеться про семіосферу української маршрутки, досліджено написи-застереження, заборони та оголошення міського транспорту. З'ясовано особливості дискурсивного поля маршрутки.

Ключові слова: соціолінгвістика, дискурс, міський транспорт, мовний простір міста.

Засоби пересування, різнотипні модифікації семіотичного поля людина-транспорт безумовно належать до явищ культури. Семіотична структура певного виду транспорту легко перетворюється на модель реальності певної епохи. Досить згадати, хоча б бодрярівський аналіз автомобіля як елемента зовнішнього простору, що генерує певний внутрішній простір у ракурсі специфіки авто-існування [1, 74-76] або символіку трамваю в російській і українській художній літературі ХХ ст., того виду транспорту, що на зорі ХХ ст. став символом наступаючої масової цивілізації і відповідно – моделлю реальності початку ХХ ст.

Розмірковуючи про семіосферу транспорту як такого, В.Руднев співвідносить поїздки у міському транспорті з деонтичною основою будь-якої ситуації, тобто її кодифікацію в плані норм і заборон: «щось у тролейбусі треба робити обов'язково, чогось робити не можна, а щось можна робити і можна не робити» [4]. У салоні будь-якого виду міського транспорту є написи, що корелюють з деонтичними модальностями (модальностями норми). Вони приписують, що дозволено і що заборонено, віддзеркалюючи мовний клімат епохи з її домінуючими смаками й уподобаннями.

Не менш важливо – різні написи-застереження, заборони в урбаністичному просторі співвіднесені з дискурсом влади: «Мова, чи, точніше, дискурс, яким послуговується в стосунку до своїх громадян усяка влада – від жеку до парламенту, – висвітлює цю владу навиліт з такою рентгеноскопічною нещадністю, яка нашим владцям і не снилася. ... То вона, небіжечка Радвлада, всю дорогу урочисто гавкала до нас по громадських місцях з інтонаціями конвоїра: “Не ходить!”, “Не прислоняться!”, “Не курить!”, “Не сорить!”, одне слово “Не влезай – убьєт!”. ...Коли вам щоденно торочать у тому-таки метрополітені, що в ньому, бачте, “забороняється” перше і друге, й третє, й надцяте ..., коли звідусіль лине це “забороняється”, значить вашу свідомість звідусіль обкладають червоними прапорцями» [2, 27].

Зі стін салонів наземного транспорту і метро промовляють звичайно заборони як чіпка диктатура негатора **не**, який зручно вмощується у мовній свідомості пасажира: *не займати місце кондуктора; проїзний квиток без компостера і голографічної стрічки не дійсний; каса размена денег не производит; не притулятися*. Інший тип написів нагадує про те, що треба робити обов'язково (*вчасно оплатити проїзд та ін.*).

На вулицях українських років з десять тому з'явилися маршрутки. Розмірковуючи про семіосферу цього «молодого» засобу пересування, варто оприяти семіотичну морфологію поїздки у маршрутці. Зрозуміло, що у маршрутці, як і будь-якому виді транспорту, чогось пасажирові не можна робити, а щось треба робити обов'язково.

На відміну від традиційного міського транспорту стіни салону маршруток промовляють до пасажира не тільки інформативними директивами, а й силою-силенною «прикольних», хамувато-гумористичних віршованих лозунгів, заборон, застережень, стилістика, прагматика і когнітивні сценарії яких є доволі симптоматичними, «діагностуючи» і культурно-ментальні домінуючі водія як маленької влади у цьому засобі пересування, і того соціуму, який їздить і сприймає незвучені, але прописані норми і правила. На позначення відповідного явища уже з'явилися словосполучення *автомобільний гумор, маршрутний гумор, приколи на колесах*. Ці написи зі своєю наївною віршотворчістю тяжіють до міських парафольклорних форм, які віддзеркалюють «низову», офіційно не санкціоновану субкультуру.

Тексти у салоні маршрутки групуються у певні підсистеми, директивна ілокутивна мета яких, з одного боку, збігається з аналогічними текстами у громадському транспорті, продукуючи паралельні стилістично відмінні тексти, а з іншого – формує свій специфічний ілокутивний ряд з адекватним йому вербальним втіленням. Надписи у столиці та

південних, східноукраїнських містах суцільно російськомовні, але інколи в Києві, частіше на Заході України трапляються україномовні тексти.

Чого не можна робити у маршрутці?

Пасажиру у маршрутці не можна грюкати дверима: *Не хлопайте дверью – водитель пугается.* Написи цього типу особливо агресивними і частотними виявилися у місті Свердловську Луганської області: *Не хлопай дверью – замочу! Хлопнешь дверью – умрешь от монтировки.* Для вербалізації заборони грюкати дверима актуалізованим виявляється предмет домашнього побуту *холодильник: Хлопай дверью холодильника... дома.* З таким же успіхом тиражується соматизм *вуха*, які болять у водія: *Не хлопай дверью – болят уши!*

У маршрутці заборонено користуватися мобільним телефоном біля водія:

Не доставай водителя, выключи мобилку!

Не можна відволікати водія, бо це небезпечно для життя:

Хочешь жить?! Не отвлекай водителя во время движения, глупыми вопросами.

Не можна просити про зупинку, уживаючи прислівники місця, без вказівки на конкретний пункт зупинки:

«ТУТА» и «ЗДЕСЯ» не останавливаю!

Зупинки «тутка» і «тамка» немає (західноукраїнський варіант);

Пасажиру не можна стояти біля водія:

Не стой над душой!

Усі ці заборони є суто витвором «плакатного» дискурсу маршрутки.

Наступну субгрупу написів у маршрутці становлять директиви як певні приписи, необхідні, облігаторні правила для пасажира:

Пасажир зобов'язаний оплатити проїзд у маршрутці: *ЖЕНУ ТЫ МОЖЕШЬ НЕ ЛЮБИТЬ, / ДЕТЕЙ НЕ ВИДЕТЬ ХОТЬ СТО ЛЕТ, / НО ЧТОБ ПРОЕЗД НЕ ОПЛАТИТЬ / СТРАШНЕЙ ГРЕХА НА СВЕТЕ НЕТ.*

Для акцентування цього вельми важливого моменту в сценарії пересування маршруткою охоче експлуатується експресивний потенціал прецедентних імен та текстів – слоганів (в т.ч. радянських), реклами:

Зайцев не вожу – дед Мазай едет сзади!

Земля – народу, Заводы – рабочим, Деньги – водителю;

Это вам не Киевстар! Все входящие – платят!

Пасажир повинен дотримуватися чистоти у салоні маршрутки:

Акция: не сорить;

Не сорить!!! Я все вижу!!!;

Товариши пассажиры, їжте насіння з лушпинням!!!

Витвором власне дискурсу маршрутки є вербалізований кодекс поведінки саме у цьому транспорті:

Зобов'язучи пасажира оплатити проїзд, водій зобов'язує його відмовитися від отримання здачі:

Оплачивайте проезд – сдача в соседнем автобусе! Сдачу не кланчить!

Пасажир повинен голосно кричати про свою зупинку:

Хочешь выйти – кричи!

Повідомляти про зупинку так, ніби Ви її щойно проїхали.

Гумор цілком узгоджується із стилістикою написів у маршрутці: *Говорите тише, уважайте сон водителя!; Книга жалоб и предложений в следующей машине.* У стилістиці написів виразно простежуються сексуально-еротичні мотиви:

Места для сексуальных и обаятельных!

*Место 90*60*90.*

Место для поцелуев.

Место для красивой!

Спостерігаються алюзії на обценні вислови: *Не говори родителю как ехать, и он не скажет куда вам пойти.*

Із дискурсу написів вимальовується образ маршрутки. Попри малогабаритність, цей транспортний засіб виявляється може вмістити велику кількість людей, переважна більшість з яких стоїть:

Машина резиновая влезут все!

Прижмись к соседу! Дай надежду стоящим на остановке!

Малий внутрішній простір маршрутки (навіть при невеликій кількості пасажирів) створює умови для розгортання вельми показових діалогів і полілогів між пасажирами, які легко спроектувати на міжетнічні, гендерні, статусно-рольові стосунки всередині українського соціуму, фрагментарним зрізом якого є короткочасна спільнота пасажирів.

Вельми симптоматичною в плані визначення певної міської субкультури та ідентичності виглядає невербальна семіотика маршрутки, яка, на думку Т.Злобіної, проектується на гібридність і неоднорідність сучасної культури загалом. У речовому мікросвіті львівської маршрутки дослідниця вбачає такі аспекти ідентичності львів'ян: «... а) релігійність та обрядовість (вервички, різноманітні іконки, релігійні обереги); б) масова культура (наклейки, плакати із зображенням поп-зірок; в) споживацька культура (коробки з-під чогось, використані не за призначенням, брелоки, пластикові квіти, іграшки); г) політичні та патріотичні артефакти; г) традиційна культура (речі, які презентують звичаї та повір'я, – наприклад, голівка маку: «щоб машина завжди додому верталася») [3, 32].

Розглядаючи семіотичну модель поїздки на маршрутці, не можна оминати її аксіологічного аспекту. «Хороше й погане, вдале і невдале, зручне й незручне – це чи не найважливіша модальна категорія у житті кожної людини. Безумовно, вона безпосередньо стосується і поїздки в тролейбусі. Добре, коли в тролейбусі мало народу і можна сісти; погано, коли він ущерть переповнений і доводиться їхати стоячи. Добре зустріти знайомого або познайомитися з незнайомим; погано, коли починають лаятися, грубити і поводити себе по-хамськи» [4]. Їздити маршруткою, незручно. У більшості користувачів маршрутки такий стан речей не викликає обурення, вони щасливі добратися якнайскоріше до потрібного місця. Якщо хтось обурюється їздою, можуть прозвучати формули радянських часів, навіть з уст молодих людей на кшталт *Їздіть на таксі, Ходіть пішки*. Тобто із свідомості певної частини наших співгромадян по суті елімінована ідея цивілізованого громадського транспорту.

Проте незручність – це не головна біда маршрутки. Поїздка нею реально небезпечна на здоров'я і життя пасажирів. Зрештою, написи у дусі чорного гумору завбачливо попереджають про це:

Место для удара головой;

10 минут страха и ты дома;

При аварии количество померших должно совпадать с количеством сидячих місць.

Та й реалії життя, повідомлення про постійні аварії, якими рясніють заголовки ЗМІ, доводять, що страх пасажирів під час поїздки небезпідставний. Інформація про халепи з маршрутками звучить як повідомлення із зони бойових дій: маршрутки тонуть після дощу; наїжджають на мотоцикли, легковики; зіштовхуються з трамваями, вантажівками, деревами; перекидаються на мосту; вриваються у бетонний паркан; протаранюють КАМАЗи; горять, вибухають; в'їжджають у зупинку з людьми; вбивають пішоходів. Показовим у цьому плані видається художньо освоєний дискурс маршрутки: ... *панічно боялась маршруток – цієї*

неорганізованої нахабної мурашви на колесах, що масово наповзла у місто й перетворила вуличний рух на броунівський: на власні очі бачила, як водій маршрутки поїхав на червоний сигнал світлофора й перекинув дитячу коляску. Валерію Степанівну досі жахає спомин про вираз обличчя молодої мами, з чийх рук раптово вибито коляску [Баранов Віктор. Буне сьра, доамна Валеріє! // Березіль, 2008, №11-12].

У дискурсивному полі маршрутки безперечно перебуває образ водія як представника вельми цікавої професійної спільноти в урбаністичному просторі. Цей професійний соціотип філігранно відшліфував вербальні маркери свого вищого соціального статусу по відношенню до пасажира: лаконічна і грубувата манера звернення, відповіді з домінуванням сакраментального *не* (*Кто еще один не оплатил?* ; – *По льготному можна? – Нет; Вы не плотно закрыли дверь; – Пригальмуйте! Будь-ласка. – Я пригальмую, но не остановлю*), відсутність будь-яких етикетних форм, у той час як переважна більшість пасажирів гречно «замовляє зупинку», дякує водієві при виході, ну і звичайно ж суржик... Ключове слово у комунікативному портреті водія – хамство, що не менш часто характеризує і його дії (*Коли хам за кермом... Людина випала з маршрутка, а водій навіть не зупинився* // Високий замок, 8.11.2007). Спонтанні звернення до пішоходів теж не засвідчують лояльності з боку *шумахера*, якому треба поспішати, бо ж заробіток залежить від кількості маршрутів: Звернення до старенької бабусі, яка затрималась на переході. *Ну йди вже. Чого стала, як партізанка?*

На зупинці заходить молодий хлопець інтелігентного вигляду і *плотно* зачиняє двері. Реакція лантухоподібного *тоже человека* була блискавичною: *У вас шо холодильник дома нема? У мене уши скоро одваляться.*

Водій асоціюється з восьминігом, «морською твариною, що має лантухоподібне тіло та вісім ніг-щупальців з присосками» (синонім – спрут): *ВОДИТЕЛЬ – НЕ ОСЬМИНОГ / Всем сразу сдачу дать не может.* Щодо «лантухоподібного тіла», то лінгвокреативна свідомість творця напису спрацювала доволі точно, але когнітивний дисонанс простежується в іншому: спрут не дає, він присмоктується і висмоктує. Втім, про наявність людського обличчя у «влади» маршрутки нагадує знову ж таки напис: *Пиво не пить. Водитель тоже человек!*

За десять років стрімкого впровадження в життя маршрутка лишається на законодавчому роздоріжжі: з одного боку, це багатомісне таксі, що слідує за певним маршрутом, а з іншого – звичайний громадський транспорт. В усякому разі вона уособлює перехідність, культурну гібридність, невизначено простягнуту у часі. Невпевненість, внутрішня розгубленість, що породжує агресивні форми поведінки, в т.ч. застиглого у часі совкового хамства з чіпкою прив'язаністю до радянської лозунгової риторики, аварійна свідомість пострадянської людини, інфікованої перманентним страхом, – все це позначилось на семіотиці та дискурсивному просторі маршрутки.

Останнім часом, принаймні у Києві, поменшало прикольних написів у маршрутках, їх замінила комерційна реклама, з'являються навіть рекламні слогани соціального звучання: *УКРАВТО ЗА ПРАВА ЖІНОК!* (за кермом). Можна навіть припустити, що хамувато-блатнуватий стиль самопрезентації цього засобу пересування пішов у небуття. Але, як відомо, ніщо не зникає, лише у нові форму переходить...

Література

1. Бодрийяр Жан. Система вещей / Жан Бодрийяр ; пер. с французского и сопроводительная статья С. Зенкина. – М. : Издательство «РУДОМИНО», 2001.
2. Забужко Оксана. Вуличний дискурс однієї столиці / Оксана Забужко // Урок української. – 2000. – №10. – С.27–28.

3. Злобіна Т. Передмістя ідентичності / Злобіна Т. // Критика, 2005. – С.31–32.
4. Руднев В. Морфология реальности / В. Руднев : <http://www.gumer.info>

Ставицкая Л. А. Дискурс украинской маршрутки.

Стаття посвящена соціолінгвістическому аналізу урбаністического пространства города. Отслеживаются языковые средства дискурса украинской маршрутки, проанализированы предупреждающие, запрещающие надписи и объявления. Определены особенности дискурса украинской маршрутки.

Ключевые слова: соціолінгвістика, дискурс, городской транспорт, языковое пространство города.

Stavytska L.O. Discourse of Ukrainian Route Bus.

The article deals with socio-linguistic analysis of urbanistic space of city. Language means of discourse of Ukrainian route bus are traced, as well as warning, forbidding inscriptions and announcements are analysed. Features of discourse of route bus are defined.

Key words: sociolinguistics, discourse, a municipal transportation, language space of city.

Надійшла до редакції 21.05.09

Прийнято до друку 04.11.09

УДК 81 246.2

Л.В. Корновенко

**КОМУНІКАТИВНИЙ СТАТУС РОСІЙСЬКОЇ МОВИ
В ЕПІСТОЛЯРІЇ М. МАКСИМОВИЧА**

Статтю присвячено аналізу епістолярної спадщини М. Максимовича в соціолінгвістическому аспекті. Проаналізовано комунікативні особливості мови листів, простежено вплив соціокультурних реалій на формування мовної особистості.

Ключові слова: соціолінгвістика, епістолярій, М. Максимович, мовна особистість.

Здобуття Україною державної незалежності, зростання національної самосвідомості ставлять перед вітчизняними дослідниками завдання детального вивчення проблем, пов'язаних із розумінням процесу формування особливостей української нації, її інтелектуального, політичного та духовного розвитку. Пріоритетного значення набуває дослідження мовно-особистісної репрезентації українських науковців, які творили в умовах перебування України у складі різних держав (зокрема, Російської імперії).

XIX ст. посідає особливе місце в історії України як період українського відродження, інтенсивного формування національної самосвідомості української інтелігенції та спроби осмислення характеру мовного життя. Михайло Олександрович Максимович (1804-1873) є знаковою постаттю цієї епохи і, як слушно зазначає В. Короткий, “фундатором своєрідного і нового для тодішньої України напряму епістолярної традиції – спілкування у формі наукових статей, заміток, послань до певних подій, але опублікованих у періодичних виданнях чи окремими книгами і розрахованих на певну суспільну реакцію” [5, 16].

Сучасна парадигма наукового пізнання вимагає від лінгвістів, істориків залучення широкої наявної джерельної бази та пошуку нових джерел, притаманних тій чи іншій епосі. Звернення до листування, як найпопулярнішого засобу спілкування у XIX ст., є необхідною умовою для всебічного і об'єктивного висвітлення подій минулого,